

Dr. Andreja Hočevar

Otroci v družinah gejev in lezbijk

Povzetek: V besedilu predstavljamo ugotovitve raziskav, ki so proučevale otroke v družinah gejev in lezbijk, in enega izmed temeljnih metodoloških očitkov, ki ga ob analizi ugotovitev teh raziskav izpostavljajo različni avtorji (tj. vzorčenj in velikost vzorcev). Temeljno vprašanje, s katerim se ukvarjajo avtorji raziskav, ki proučujejo otroke v družinah gejev in lezbijk, je, ali se oz. v čem se otroci, ki v njih odraščajo, razlikujejo od otrok, ki odraščajo v heteroseksualnih družinah. Ugotovitve raziskav kažejo, da med otroki ni statistično pomembnih razlik glede oblikovanja spolne identitete, spolne vloge, emocionalnega in kognitivnega razvoja ter psihološke in vedenjske prilagojenosti.

Ključne besede: otrok, družina gejev in lezbijk, ugotovitve metaanaliz, metodologija.

UDK: 37.018.1:613.88

Pregledni znanstveni prispevek

Dr. Andreja Hočevar, docentka, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za pedagogiko in andragogiko, Slovenija; e-naslov: andreja.hocevar1@guest.arnes.si

Uvod

V Sloveniji je po veljavnem Zakonu o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (v nadaljevanju: ZZZDR) zakonska zveza opredeljena kot »/.../ z zakonom urejena življenjska skupnost moža in žene« (ZZZDR 2004, 3. člen). Njen pomen pa je v »/.../ zasnovanju družine« (prav tam). Družino ZZZDR opredeljuje kot »/.../ življenjsko skupnost staršev in otrok, ki zaradi koristi otrok uživa posebno varstvo« (prav tam, 2. člen). Pri tem velja, da so »/.../ pravice in dolžnosti staršev in sorodnikov do otrok /.../ enake ne glede na to, ali so otroci rojeni v zakonski zvezi ali izven nje« (prav tam, 5. člen). V Sloveniji istospolni pari nimajo pravice do sklenitve zakonske zveze. Prav tako ZZZDR skupnosti med istospolno usmerjenima oseba-ma, četudi dalj časa živita skupaj, ne priznava kot zunajzakonske skupnosti.¹ To opredeljuje kot dalj časa trajajočo življenjsko skupnost »/.../ moškega in ženske, ki nista sklenila zakonske zveze /.../« (prav tam, 12. člen). Po zakonu ima zunajzakonska skupnost enake pravne posledice kot zakonska zveza, če ni bilo razlogov, zaradi katerih bi bila zakonska zveza neveljavna (prav tam), a kot rečeno, to velja samo za osebi različnega spola oz. heteroseksualni par. Istospolni par torej pravno formalno ne more skleniti zakonske zveze, formalnopravno pa tudi ne more živeti v zunajzakonski skupnosti. Zato kot partnerja, tudi v primeru, ko sta svojo skupnost registrirala², imata otroka, za katerega oba trajno skrbita in tako skupaj sestavljajo družino, iz tega naslova ne moreta pridobiti pravic in dolžnosti, ki jih ima družina kot skupnost, »ki uživa posebno varstvo«. Natančneje rečeno, eden od partnerjev jih ne more pridobiti: otrokov starš (biološki oz. socialni, če je otrok

¹ Ob uporabi tega termina moramo opozoriti, da gre pravzaprav za besedno zvezo, ki jo v prvič srečamo šele v 83. členu ZZZDR (2004). Ko opredeljuje skupnost, ki jo v pogovornem jeziku najpogosteje označujemo kot zunajzakonsko skupnost, namreč zakon uporablja izraz »dalj časa trajajoča življenjska skupnost« (ZZZDR, 12. člen). Besedne zveze »izvenzakonska zveza« pa ZZZDR ne pojasnjuje in jo prvič uporabi v členu, ki govori o »/.../ rojstvu otroka, rojenega izven zakonske zveze /.../« (prav tam, 91. člen). V besedilu bomo zaradi lažje berljivosti in razumevanja uporabljali izraz zunajzakonska skupnost.

² Pogoje in postopek za registracijo istospolne partnerske skupnosti, pravne posledice registracije, način prenehanja registrirane skupnosti ter razmerja med partnerjema oziroma partnericama po prenehanju registrirane istospolne partnerske skupnosti določa Zakona o registraciji istospolne partnerske skupnosti (ZRIPS, UR. l. RS, 65/2005, 1. člen).

posvojen) ima do otroka pravice in dolžnosti, ki jih ima družina kot skupnost, ki uživa posebno varstvo, a sta z otrokom formalno obravnavana kot enostarševska družina. Četudi živi s partnerjem in njegovim otrokom v registrirani istospolni partnerski skupnosti³ in oba s partnerjem trajno skrbita za otroka, drugi partner v razmerju do otroka ne pridobi nikakršnih pravic in dolžnosti. Dvostarševski družini gejev in lezbijk po trenutno veljavni zakonodaji tako ni priznana pravica do »posebnega varstva« zgoj zaradi spolne usmerjenosti obeh staršev. V javnem govoru ob argumentaciji takega stanja pogosto zasledimo trditve o tveganju, ki naj bi mu bili izpostavljeni otroci, ki odraščajo v družinah gejev in lezbijk: otroci naj bi imeli težave pri razvoju spolne identitete, pa tudi na splošno naj bi imeli več vedenjskih in osebnostnih težav, izpostavljeni naj bi bili tudi diskriminaciji in stigmatizaciji zaradi spolne usmerjenosti staršev (Švab in Urek 2006, str. 143).

V besedilu bomo opravili pregled izsledkov nekaterih raziskav (Patterson 1992; Allen in Burell 1996; Stacey in Biblarz 2001; Anderssen idr. 2002; Meezan in Rauch 2005; Patterson 2006; Crowl idr. 2008), ki so proučevale otroke v eno- in/ ali dvostarševskih družinah gejev in lezbijk in z njihovo pomočjo skušali pokazati, da trditve o tveganju, ki so mu izpostavljeni otroci v teh družinah, oz. trditve o težavah otrok, ki odraščajo v njih, ne vzdržijo. Ugotovitve teh raziskav kljub nekaterim metodološkim pomanjkljivostim, ki jih izpostavljajo različni avtorji (več o tem v nadaljevanju), lahko tudi v Sloveniji pripomorejo k argumentirani, kritični in objektivni razpravi o obravnavani problematiki. To je pomembno, saj je šele na takem temelju mogoče vzpostavljati demokratično zakonodajo, ki posameznikov in posameznice ne izključuje na podlagi osebnih okoliščin, kot so npr. narodnost, rasa, spol, jezik, spolna usmerjenost, vera, politično ali drugo prepričanje, ter vsakemu posamezniku in posameznici ne glede na njegove osebne okoliščine zagotavlja enakost pred zakonom⁴ in varovanje njegovih pravic.

To je še toliko aktualnejše, ker Predlog družinskega zakonika (2009, v nadaljevanju: Predlog), ki ga je Vlada RS septembra 2009 poslala v javno obravnavo, ob številnih predlaganih spremembah in novostih napoveduje tudi spremembo v opredelitvah zakonske zveze, zunajzakonske skupnosti in družine. Slednja je v Predlogu definirana kot življenjska skupnost »/.../ otroka z enim ali obema staršema ali z drugo odraslo osebo, če ta trajno skrbi za otroka in ima po tem zakoniku do otroka določene dolžnosti in pravice« (prav tam, 2. člen). Kot v utemeljitvi Predloga opozarja predlagatelj, je zakonska zveza »/.../ po novem določena kot življenjska skupnost dveh oseb (istega ali različnega spola)« (prav tam, str. 5).⁵ Ta rešitev je utemeljena s tem, da »/.../ gre pri življenjski skupnosti dveh oseb istega spola za enake pravne in dejanske podlage skupnosti, kot to velja za zakonsko zvezo, urejeno v Zakonu o zakonski zvezi in družinskih razmerjih.

³ Glej op. 2.

⁴ 14. člen Ustave RS (1999) pravi, da so »[v] Sloveniji /.../ vsakomur zagotovljene enake človekove pravice in temeljne svoboščine, ne glede na narodnost, raso spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj ali katerokoli drugo osebno okoliščino. Vsi so pred zakonom enaki« (prav tam).

⁵ V Predlogu je zakonska zveza opredeljena kot »/.../ življenjska skupnost dveh oseb /.../« (prav tam, 3. člen).

Zakonska zveza ali zunajzakonska skupnost⁶ dveh oseb istega spola ima torej enake pravne posledice kot zakonska zveza ali izvenzakonska skupnost⁷ dveh oseb različnega spola tudi v razmerju do otrok /.../« (prav tam, str. 4). Skupnost ene ali dveh odraslih oseb, ki trajno skrbita za otroka, pa je pripoznana kot družina ne glede na spolno usmerjenost odraslih oseb v njej.

Kaj je torej družina?

Za potrebe našega besedila zadostuje definicija družine, ki jo je ob pripravah na mednarodno leto družine oblikovala Organizacija združenih narodov (v nadaljevanju: OZN) in bo, če bo Predlog družinskega zakonika (2009) sprejet, vključena tudi v našo pravno ureditev. Po definiciji OZN namreč »[d]ružino predstavljajo vsaj en (odrasel) človek ali skupina ljudi, ki skrbi za otroka/-e in je kot taka (torej kot družina) prepoznana⁸ v zakonodajah ali v običajih držav članic« (Family: Forms and Functions, v Renner idr. 2006, str. 16). Nekateri avtorji (npr. Ule 2003, str. X) menijo, da je ta definicija dovolj inkluzivna, saj ne izloča kulturno raznovrstnih oblik in načinov družinskega življenja. S to trditvijo se strinjamo, če jo apliciramo na prvi del definicije, saj zajema zelo raznolike oblike družin ne glede na to, oseba katerega spola jo oblikuje in ali jo sestavljata ena ali dve odrasli osebi (istega ali različnih spolov), ki skrbi ali skrbita za otroka. Bistveno za pripoznanje neke skupnosti kot družine je torej prav to, da odrasla oseba skrbi za otroka ali otroke.

Izključujoč do različnih oblik družin pa je po našem mnenju drugi del definicije, ki pravi, da mora biti družina »pripoznana v zakonodajah ali v običajih držav članic«. Zakonodaje nekaterih evropskih držav (Španija, Švedska, Norveška, Belgija, Nizozemska, Nemčija, Finska in Danska)⁹ namreč priznavajo dvostarševsko družino gejev in lezbijk kot družino, ki je enakopravna drugim oblikam družin, druge države (v tem trenutku mednje sodi tudi Slovenija) pa ne. Vprašanje je tudi, kaj pomeni, da je nekaj »prepoznano v običajih držav«? Ali to pomeni, da mora biti neki običaj sprejemljiv in uveljavljen pri določenem delu ali pri večini državljanov in državljanek? Če gre za del, potem različne oblike družin gejev in lezbijk¹⁰ lahko pojmujeemo kot del običajev dela populacije v posamezni državi.

⁶ V Predlogu je zunajzakonska skupnost opredeljena kot »/.../ dalj časa trajajoča življenjska skupnost dveh oseb, ki nista sklenili zakonske zveze /.../. Taka skupnost ima v razmerju med njima enake pravne posledice po tem zakoniku, kot če bi sklenili zakonsko zvezo /.../« (Predlog družinskega zakonika 2009, 4. člen).

⁷ Izvenzakonska skupnost v besedilu Predloga ni opredeljena. Predvidevamo pa, da je ta pojem uporabljen v besedilu tega člena zaradi nedoslednosti piscev Predloga.

⁸ Na tem mestu bi bilo primerneje uporabiti pojem »pripoznana«, ker pa gre za citat, navajamo dobesedni zapis avtorice, ki je citat prevedla.

⁹ Po podatkih Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve RS so ti pari v Španiji, na Švedskem, Norveškem, v Belgiji in na Nizozemskem izenačeni glede zakonske zveze in posvojitve otrok. V Nemčiji, na Finskem in Danskem pa drugi partner lahko posvoji otroka oz. otroke partnerja, drugih otrok pa skupaj ne moreta posvojiti (Ministrstvo za delo ... 2009).

¹⁰ Izraz »različne oblike družin gejev in lezbijk« smo na tem mestu uporabili, ker ne obstaja ena sam oblika družin gejev in lezbijk. Te družine so lahko enostarševske ali dvostarševske. V enostarševskih družinah gejev in lezbijk je med otrokom in staršem lahko biološka ali socialna vez v primeru posvojitve. V dvostarševskih

Ob tem pa je objektivno dejstvo, da ne glede na to, kako posamezna država članica OZN ali njeni »običajni« prepoznajajo status (dvostarševskih) družin gejev in lezbijk in status otrok, ki odraščajo v njih, te družine obstajajo, otroci v teh družinah pa zaradi pomanjkljive zakonodaje niso zaščiteni.

Nevidnost družin gejev in lezbijk

Podatkov o tem, koliko otrok na svetu ali v posamezni državi živi v družinah gejev in lezbijk, nimamo. K. E. Joss meni, da so te družine »pogosto nevidne« (Joos 2003, str. 1). V uradnih statistikah teh družin tako rekoč ni. J. Millbank (2003) ugotavlja, da je do 10 % gejev in 20 % lezbijk staršev. Tako v skandinavskih državah (Danska, Norveška, Švedska) ocenjujejo, da na tisoče otrok živi v družinah gejev in lezbijk (Anderssen idr. 2002).¹¹ V raziskavi, ki je zajela vzorec 2983 lezbijk in gejev na Norveškem, je 10 % anketirank in anketirancev odgovorilo, da imajo otroke, 5 % pa, da trenutno živijo s svojimi otroki (Hegna idr. 1999, v Anderssen idr. 2002, str. 335).

V Združenih državah Amerike se je v popisu prebivalstva leta 2000 600.000 prebivalcev opredelilo, da živijo s partnerjem ali partnerico istega spola. Med njimi je 33 % žensk, ki živijo v kohabitaciji z žensko, in 22 % moških, ki živijo v kohabitaciji z moškim, zapisalo, da imajo v gospodinjstvu vsaj enega otroka, starega do 18 let. Na podlagi teh podatkov v Združenih državah Amerike ocenjujejo, da je v državi vsaj 65.600 očetov gejev in 96.000 mam lezbijk, ki imajo vsaj enega nepolnoletnega otroka in živijo s partnerjem ali partnerico istega spola. Ob upoštevanju dejstva, da nekateri homoseksualni starši živijo z otrokom sami, ocenjujejo, da živi v Združenih državah Amerike od milijon do 9 milijonov otrok v družinah gejev in lezbijk (APA¹² Policy Statement ... 2004, str. 1; Kvalanka idr. 2004; Supreme Court ... 2007, str. 9–10). F. Tasker (2005) pa ocenjuje, da v Združenih državah Amerike kar 2 do 14 milijonov otrok živi v družinah gejev in lezbijk.

J. Stacey in Biblarz (2001, str. 164) na podlagi različnih podatkov in ocen sklepata, da ima v Združenih državah Amerike od 1 % do 12 % vseh otrok, mlajših kot 19 let, istospolno usmerjenega starša.¹³ Ob tem poudarjata, da bi »normalizacija« odnosa do družin gejev in lezbijk verjetno normalizirajoče vplivala tudi na sedaj zelo raznolike ocene in pokazala resnično število otrok, ki živijo v eno- ali dvostarševskih družinah gejev in lezbijk.

družinah so otroci, ki so lahko biološki otroci enega od partnerjev/-ic in socialni otroci drugega. Lahko sta oba partnerja oz. partnerici socialna starša otroka, ker je otrok posvojen, ali pa je biološki starš le eden, drugi pa socialni, ker je otroka za njiju donosila nadomestna mati oz. je bila biološka mati oplojena s spermo darovalca (več o tem v Gay and Lesbian ... 2008).

¹¹ Avtor ne navaja, koliko homoseksualnih staršev živi v partnerskem razmerju in koliko jih oblikuje enostarševsko družino.

¹² APA (Ameriška zveza psihologov) je nepridobitna znanstvena in profesionalna organizacija, ki združuje 155.000 psihologov iz ZDA (Supreme Court ... 2007, str. 1).

¹³ Avtorja uporabljata pojem »lesbigay parent« (prav tam).

Kako odraščanje družini gejev in lezbijk vpliva na otroka?

Ameriška zveza psihologov (APA) opozarja, da »[p]odatki ne izpostavljajo nikakršnih tveganj za otroke, ki bi bila posledica odraščanja v družini z enim ali več homoseksualnih staršev« (APA Policy Statement ... 2004, str. 2). Nekateri raziskovalci (Dawson 1991; Popenoe 1996; Amato in Booth 1997; Hoffman in Johnson 1998, v Morgan 2002 str. 118–119) sicer ugotavljajo, kot povzema P. Morgan (2002), da »./.../ obstaja vse več raziskav, ki dokazujejo, da oče in mati zagotavljata enkrat in nenadomestljiv prispevek k vzgoji otrok. Otroci, ki so vzgajani v tradicionalnih družinah, naj bi bili po teh izsledkih – srečnejši, bolj zdravi in uspešnejši kot otroci, ki so bili vzgojeni v netradicionalnih okoljih.« (Prav tam, str. 95) Avtorica se je sklicevala na podatke primerjav med otroki v enostarševskih družinah (ki so bile največkrat posledica razveze staršev) in v t. i. tradicionalnih nuklearnih družinah. Če na tem mestu ne polemiziramo z izsledki, ki govorijo o sreči, zdravju in uspešnosti otrok v enostarševskih družinah in tradicionalnih nuklearnih družinah, in z metodologijo teh raziskav, je smiselno poudariti, da v teh raziskavah avtorji niso ugotavljali učinka spolne usmerjenosti staršev na otroke, temveč razlike med otroki, ki živijo z obema staršema, in otroki, ki živijo z enim staršem.¹⁴ Zato se na omenjene izsledke (če odmislimo vse drugo) ni mogoče sklicevati, ko govorimo o otrocih v družinah gejev in lezbijk.

Vpliv odraščanja v družini gejev in lezbijk na spolno identiteto, spolne vloge in spolno usmerjenost otrok

Prve raziskave na temo odraščanja otrok v družinah gejev in lezbijk so konec sedemdesetih in v osemdesetih letih prejšnjega stoletja zajemale otroke, ki so se rodili v zakonski zvezi in so po razvezi staršev živeli z materjo lezbijko, in otroke, ki so po razvezi staršev živeli s heteroseksualno materjo.¹⁵ Te raziskave so, kot poudarja C. J. Patterson (2006), »./.../ pokazale, da med primerjanima populacijama ni razlik, ki bi bile statistično pomembne« (prav tam, str. 241). Avtorica meni, da je tako, ker je zgodnje otroštvo teh otrok potekalo v družini, ki je imela enak vzorec pomembnih drugih. A da to ni zadosten argument, kažejo raziskave o otrocih, ki se

¹⁴ Med raziskavami, ki se ukvarjajo s tematiko odraščanja otrok v družinah gejev in lezbijk, nismo zasledili niti ene, ki bi empirično dokazala, da homoseksualnost enega ali obeh staršev negativno vpliva na otrokov razvoj. Sicer lahko zasledimo razlike med otroki, ki odraščajo v različnih oblikah družin, vendar te razlike niso statistično pomembne. V Avstraliji je bila opravljena raziskava, v kateri je Sarantakos (1996) primerjal vzorec 174 otrok, ki so živeli v družinah, ki so jih sestavljali otrok in oba partnerja, od katerih je bil vsaj eden otroku biološki starš. Obravnaval je 58 otrok poročenih heteroseksualnih parov, 58 otrok heteroseksualnih parov, ki so živeli v zunajzakonski skupnosti, in 58 otrok, ki so živeli v dvostarševskih družinah gejev in lezbijk (47 v lezbičnih in 11 v gejevskih). Ugotovil je, da so bili v šoli najuspešnejši otroci poročenih heteroseksualnih parov, otroci iz drugih dveh oblik družin pa so bili v šoli sicer manj uspešni, vendar statistično pomembnih razlik med vzorčnimi skupinami ni bilo. Otroci, ki so odraščali v družinah gejev in lezbijk, so dosegali v šoli boljše rezultate pri družboslovnih predmetih, na socialnem področju pa so bili bolj avtonomni in so bili bolje vključeni v pomoč pri gospodinjstkih delih doma kot otroci iz drugih dveh tipov družin. A tudi te razlike niso bile statistično pomembne. Na podlagi ugotovitev te raziskave ne moremo trditi, da odraščanje v dvostarševski družini gejev in lezbijk negativno vpliva na razvoj otrok.

¹⁵ Avtorica ne navaja, ali je v obeh oblikah družin šlo za enostarševsko ali reorganizirano družino.

niso rodili in nikoli niso živeli v heteroseksualni družini. S takšnimi raziskavami so v Združenih državah Amerike začeli v devetdesetih letih prejšnjega stoletja. Avtorica opozarja na ugotovitve raziskave z naslovom Bay Area Families Study (Patterson 1996 in 1997, v Patterson 2006). Raziskovala je skupino otrok, starih od 4 do 9 let, ki so jih rodile ali posvojile¹⁶ samske matere lezbijke.¹⁷ Ugotovila je, da so imeli ti otroci pogoste stike s širokim naborom odraslih oseb obeh spolov, tako v družini kot zunaj nje. Poudarja, da so imeli otroci podobno predstavo o sebi (angl. self-concept) in preference po istih igrah in igri z vrstniki istega spola kot otroci, ki so živeli s heteroseksualno materjo. Tudi standardizirano merjenje socialnih kompetenc in vedenjskih problemov je pokazalo, da se rezultati otrok, ki živijo v enostarševski družini z materjo lezbijko, ne razlikujejo od rezultatov reprezentativnega vzorca enako starih ameriških otrok, ki živijo v enostarševski družini s heteroseksualno materjo (prav tam, str. 241).

Ena od raziskav o otrocih, ki so odraščali v enostarševski družini mater lezbijk, je pokazala večjo kritičnost teh mater do spolne konformnosti otrok. Njihovi otroci so »osvojenjeni«¹⁸ tradicionalnih spolnih scenarijev. To na primer pomeni, da matere lezbijke svojih hčera ne učijo, naj bodo pasivne in poslušne (Stacey in Biblarz 2001). Raziskava, ki jo je opravila R. Green (1986, v Stacey in Biblarz 2001, str. 168), pa je pokazala, da se hčere mater lezbijk pogosteje oblačijo, igrajo in vedejo na način, ki ni tak, kot ga družba tradicionalno pripisuje njihovem spolu. Ob tem so kazale več zanimanja za dejavnosti, ki so povezane z lastnostmi, ki so družbeno pripisane moškim in ženskam, in sodelovale v dejavnostih, pripisanih različnima spoloma, hčere heteroseksualnih mater pa so kazale več zanimanja za t. i. tradicionalno ženske dejavnosti.¹⁸ Steckel (1987, v prav tam) pa je ugotovil, da so hčere iz dvostarševskih družin mater lezbijk kazale večje zanimanje za poklice, kot so zdravnica, pravnica, astronautka, kot hčere iz dvostarševskih heteroseksualnih družin. Sinovi iz enostarševskih družin mater lezbijk so se v primerjavi s sinovi iz enostarševskih družin heteroseksualnih mater vedli manj tradicionalno »moško«¹⁸ – bili so manj agresivni. Ob tem pa so se ob izbiri poklica bolj kot hčere samskih mater lezbijk prilagajali družbenim pričakovanjem glede tega, katere poklice naj bi izbrali moški, in bili ob tem manj omejeni s temi pričakovanji kot sinovi samskih heteroseksualnih mater (Green 1986, v prav tam). Pri obeh omenjenih raziskavah (Green 1986 in Steckel 1987) pa moramo opozoriti, da nista upoštevali konvencionalnega nivoja statistične pomembnosti ($p < 0,05$ pri dvosmernih testih) pri malih vzorcih, to pa bistveno povečuje verjetnost, da zavrnitev ničelne hipoteze ne uspe (Stacey in Biblarz 2001, str. 168).

¹⁶ Avtorica ne pojasni, koliko stari otroci so bili posvojeni in ali so morda pred posvojitvijo živeli v družini z drugačnim vzorcem pomembnih drugih.

¹⁷ Avtorica ne zapiše, koliko otrok je bilo vključenih v raziskavo. Podatke je zbirala s pomočjo obiskov na domu, opravila je intervjuje, matere pa so izpolnile tudi vprašalnike (prav tam).

¹⁸ Pri tem velja opozoriti, da avtorja ob analizi rezultatov nista upoštevala dejstva, na katero ju je opozoril Belcastro s sod. (1993, v Stacey in Biblarz 2001, str. 168): da so leto in pol po ločitvi matere lezbijke v večini primerov (39 od 50) živele skupaj s partnerico, medtem ko so v tem obdobju s partnerjem živele le 4 heteroseksualne matere od 40. Tako ni jasno, ali morda razlika med obema skupinama otrok ne izvira iz tega dejstva, in če da, koliko.

Meezan in Rauch (2005, str. 104) s pomočjo analize ugotovitev različnih raziskav ugotavljata, da ni dokaza, da bi bili otroci iz družin gejev in lezbijk v otroštvu adolescenci ali odraslosti bolj negotovi glede svoje spolne usmerjenosti (identitete) kot otroci iz heteroseksualnih družin ali da bi bili pogosteje istospolno usmerjeni. C. J. Patterson (1992) tako ugotavlja, da je v družinah gejev in lezbijk pojavnost istospolne usmerjenosti pri otrocih taka kot v splošni populaciji, tj. okoli 10-odstotna. Kot poudarjata Meezan in Rauch (2005, str. 104), raziskave kažejo le to razliko, da so otroci – še posebno hčere mater lezbijk – dovetnejši in bolj odprti do različnih seksualnih identitet in so se hkrati tudi sami bolj pripravljeni spraševati o svoji identiteti kot otroci iz heteroseksualnih družin, vendar pa to ne pomeni, da svojo seksualno identiteto pogosteje definirajo kot homoseksualno v primerjavi z otroki iz heteroseksualnih družin.

Vpliv odraščanja v družini gejev in lezbijk na vedenje in počutje otrok

Raziskava, ki so jo opravili Chan, B. Rayboj in C. J. Patterson (1998, v Patterson 2006), je ugotavljala, ali imajo otroci iz dvostarševskih družin gejev in lezbijk več vedenjskih motenj kot otroci iz dvostarševskih heteroseksualnih družin. Avtorji so proučili 80 družin, 55 dvostarševskih družin lezbijk in 25 dvostarševskih heteroseksualnih družin, v katerih so bile matere umetno oplojene z darovano spermo, to pomeni, da je bil le eden od staršev biološko povezan z otrokom.¹⁹ Ob izvajanju raziskave so bili otroci stari 5 let. Avtorji so s pomočjo analize odgovorov staršev ugotovili, da so »././ otroci iz dvostarševskih družin lezbijk in otroci iz dvostarševskih heteroseksualnih družin pokazali podobne, relativno visoke socialne kompetence pa tudi podoben, nizek delež vedenjskih motenj« (Patterson 2006, str. 242). Odgovore staršev so potrdili odgovori anketiranih učiteljev njihovih otrok. Avtorji so na podlagi raziskave sklenili, da »[s]polna usmerjenost staršev ni povezana z vedenjsko prilagojenostjo otrok« (Chan idr. 1998, v prav tam).

Kako pa je z vedenjem in počutjem starejših otrok in adolescentov, ki odraščajo v družini gejev in lezbijk? Odgovor na to vprašanje je C. J. Patterson iskala s pomočjo analize podatkov Nacionalne longitudinalne študije zdravja adolescentov (angl. National Longitudinal Study of Adolescent Health – Add Health) in jih dopolnila z intervjuji s posamezniki, ki so bili izbrani iz reprezentativnega vzorca več kot 12.000 adolescentov in njihovih staršev.²⁰ Vzorec so pridobili tako, da so starše, ki so na vprašanje, ali so poročeni ali v razmerju, ki je podobno zakonski zvezi, odgovorili to drugo, vprašali po spolu osebe, s katero so v razmerju. S to metodo so identificirali 44 dvanajst- do osemnajstletnikov, ki so živeli v družini gejev in lezbijk.²¹ Podatke o njih so primerjali s podatki primerljive skupine adolescentov, ki so živeli v heteroseksualni družini. Edina statistično pomembna razlika med obema skupinama adolescentov je bila, da so imeli adolescenti, ki so živeli v dvostarševski družini gejev in lezbijk, večji občutek povezanosti s sošolci

¹⁹ Družine so dobile po pošti vprašalnike, na katere so odgovarjale. Vprašalnike pa so dobili tudi učitelji otrok.

²⁰ Adolescente so intervjuvali v šoli, njihove starše pa doma.

²¹ Pri tem pa avtorica ne navaja, ali so otroci živeli v družini lezbijk ali v družini gejev.

kot adolescenti, ki so živeli v dvostarševski heteroseksualni družini. Med obema skupinama adolescentov pa ni bilo razlik v poročanju o rabi drog, delikventnosti in izpostavljenosti vrstniškemu nasilju. Prav tako ni bilo razlik med skupinama adolescentov v spremenljivkah, ki kažejo psihološko dobro počutje (angl. psychological well-being), npr. v samopodobi in anksioznosti; uspehu v šoli (npr. povprečne ocene) in težavah, povezanih s šolo; ter spremenljivkah, ki kažejo na družinske odnose, npr. skrb odraslih za otroke. Obe skupini adolescentov sta bili v zadnjih osemnajstih mesecih z enako verjetnostjo v ljubezenskem razmerju (prav tam). Avtorica sklene interpretacijo podatkov z ugotovitvijo, da ».../ ne le da je mogoče, da se otroci in adolescenti iz družin gejev in lezbijk uspešno razvijajo, temveč se celo potrdi, da je tako, ko otroke proučujemo v izjemno raznolikem in reprezentativnem vzorcu ameriških adolescentov« (Patterson 2006, str. 242).

Kaj kažejo longitudinalna raziskava in metaanalize raziskav o vplivu družin gejev in lezbijk na otroka/-e?

Longitudinalno raziskavo, ki je vključevala odrasle otroke mater lezbijk in je imela kontrolno skupino, je opravila S. Golombok s sodelavci. Izpeljala jo je leta 1983 in 1997. Vzorec odraslih otrok mater lezbijk, ki je bil vključen v raziskavo leta 1997, je zajemal 25 sinov in hčera mater lezbijk in 21 sinov in hčera heteroseksualnih mater, ki so bili v raziskavo S. Golombok vključeni že leta 1983. V raziskavi, opravljeni leta 1983, je S. Golombok s sodelavci ugotovila, da glede seksualnih preferenc, stigmatizacije, vedenja v zvezi s spolnimi vlogami, vedenjsko prilagojenostjo in spolno identiteto ni razlik med skupinama otrok, starih od 5 do 17 let, med katerimi jih je 37 živelo v eno- ali dvostarševski družini mater lezbijk (od tega jih je bilo prej 23 oz. 27 poročenih oz. so živele v zvezi z moškim), in primerjalno skupino 38 otrok, ki so živeli v enostarševski družini heteroseksualnih mater (od tega jih je bilo prej 23 oz. 27 poročenih oz. so živele v zvezi z moškim). Edina razlika med skupina otrok je bila, da je imelo leta 1983 več otrok heteroseksualnih mater simptome psihičnih težav (Golombok idr. 1983 in 1997, v Andressen 2002, str. 338). V raziskavi, ki je potekala štirinajst let pozneje, pa je avtorica ugotovila, da ni razlik med obema primerjanima skupinama (prav tam).

Metaanaliza raziskav,²² ki so se ukvarjale z vprašanjem vpliva odraščanja v družini gejev in lezbijk na otroke in so jo opravili Anderssen in sodelavci (2002), je pokazala, da se ti otroci ne razlikujejo od otrok, ki živijo v heteroseksualni

²² Avtorji (prav tam, str. 336) so analizirali 23 empiričnih raziskav, ki so nastale v letih od 1978 do 2000 in v katerih so avtorji raziskovali vpliv homoseksualnosti starša na otroke. Proučili so 23 raziskav, v katere so bili zajeti otroci mater lezbijk, in 3 raziskave, v katere so bili zajeti otroci gejev. Vendar avtorji v izboru raziskav in analizi rezultatov metaanalize niso upoštevali dejstva, da živijo ti otroci v zelo raznolikih oblikah družin, tj. v eno- ali dvostarševski gejevski oz. lezbični družini, in imajo zelo raznolike izkušnje, saj so se rodili v heteroseksualni družini in po razvezi matere lezbijke oz. očeta geja živijo v enostarševski ali dvostarševski družini matere lezbijke oz. očeta geja ali pa so se rodili oz. bili posvojeni v enostarševski ali dvostarševski družini gejev oz. lezbijk (več o tem prav tam, str. 337–342). V te raziskave je bilo skupaj vključenih 615 otrok gejev in lezbijk (starost od 1,5 leta do 4 let) in 387 otrok v kontrolnih skupinah, ki so jih sestavljali otroci heteroseksualnih staršev. Vsi otroci so bili testirani s standardiziranimi psihološkimi testi, odgovarjali so na standardizirane vprašalnike in intervjuje (prav tam, str. 336).

družini, glede emocionalnega delovanja, seksualnih preferenc, spolne vloge, spolne identitete in kognitivnega delovanja. Ob tem pa so avtorji ugotovili eno razliko, in sicer, da je ».../ devet raziskav /.../, ki so se ukvarjale z vprašanjem stigmatizacije otrok mater lezbijk (osem raziskav) in očetov gejev (ena raziskava), pokazalo, da na splošno otroci niso stigmatizirani, obstaja pa tendenca, da so bolj izpostavljeni norčevanju kot njihovi vrstniki, ki imajo heteroseksualne starše« (Anderssen idr. 2002, str. 344). Vendar kljub temu, ».../ da opravljene študije skorajda ne poročajo o norčevanju, nadlegovanju in nasilju nad otroki, ki jih imajo matere lezbijke ali očetje geji /.../, študije jasno kažejo, da se ti otroci bojijo, da bodo stigmatizirani zaradi spolne usmerjenosti njihovih staršev, najbolj pa jih skrbi možnost, da bi se zaradi tega iz njih norčevali« (Anderssen idr. 2002, str. 345).

A. Crowl (2008) je opravila eno najnovejših objavljenih metaanalitičnih raziskav²³, ki so se ukvarjale z življenjem otrok v enostarševskih družinah gejev in lezbijk in njihovim vplivom na otrokov razvoj. Avtorica ugotavlja, da ».../ ni najti statistično pomembnih razlik med otroki, ki jih vzgajajo homoseksualno in heteroseksualno usmerjeni starši, glede njihovega kognitivnega razvoja, spolnih vlog, spolne identitete, psihološke prilagojenosti ali seksualnih preferenc /.../, pač pa metaanaliza pokaže, da so otroci gejev in lezbijk statistično pomembno bolj povezani s svojimi starši kot otroci heteroseksualnih staršev« (Crowl 2008, str. 398).

Metodološke pomanjkljivosti raziskav

Omenili smo že, da številni avtorji opozarjajo na metodološke pomanjkljivosti raziskav, ki se ukvarjajo z vprašanjem vpliva homoseksualnosti staršev na otroke oz. vpliva življenja v družini gejev in lezbijk na otroke. Omenili bomo le težave, ki jih ti avtorji (Huggins 1989; Golombok in Tasker 1996; Stacey in Biblarz 2001, Crowl idr. 2008) izpostavljajo v zvezi z vzorčenjem in velikostjo vzorcev, na katerih so bile opravljene raziskave. Kot poudarjajo avtorji, vzorci otrok, vključenih v raziskave, pogosto ne temeljijo na slučajnostnih, reprezentativnih vzorcih otrok iz družin gejev in lezbijk, temveč na majhnih, nereprezentativnih vzorcih, v katere so bili otroci vključeni z metodo snežne kepe ali s pomočjo osebnih poznanstev raziskovalcev v socialnih mrežah in posameznih agencijah.

J. Stacey in Biblarz (2001) menita, da metodološke pomanjkljivosti na tem področju raziskovanja nastajajo predvsem zaradi ».../ socialnih posledic, ki jih lahko ima izkazovanje homoseksualne identitete za posameznika, in ker nacionalne raziskave skorajda ne vključujejo vprašanj o spolni usmerjenosti anketirancev. Zato ni mogoče zbrati zanesljivih podatkov oz. osnovnih informacij o tem, koliko lezbijk in gejev je v osnovni populaciji, koliko jih ima otroke in koliko otrok živi (ali ima redne stike) s homoseksualnim staršem.« (Prav tam, str. 164)

²³ V metaanalizo je vključila 19 raziskav, ki so bile opravljene v obdobju od 1979 do 2005. Raziskave so, da jih je vključila v metaanalizo, morale izpolnjevati zahtevne kriterije glede primerljivosti med otroki iz družin gejev in lezbijk in heteroseksualnih družin, take statistične podatke, ki so dovoljevali ugotavljati vpliv velikosti vzorca na ugotovitve raziskav (prav tam, str. 389–390).

Zaradi navedenega seveda ugotovitev večine raziskav ni mogoče generalizirati na celotno populacijo otrok, ki živijo v družinah gejev in lezbijk. Generalizacija pa je problematična tudi zato, ker niso vse raziskave vključevale kontrolnih skupin. V ameriškem prostoru (kjer je nastala večina raziskav) pa so bili v raziskave vključeni predvsem otroci homoseksualnih, belopoltih staršev srednjega razreda z dobro izobrazbo in finančnim statusom (Cramer 1989; Crowl idr. 2008).

Kot opozarjata J. Stacey in Biblarz (2001), so bili v veliko raziskav zajeti otroci »tranzicijske generacije«, to so otroci gejev in lezbijk, ki so postali starši v času trajanja heteroseksualne zakonske zveze ali zunajzakonskega partnerstva in so se kot homoseksualci identificirali šele ob razvezi oz. ločitvi ali po njej. To pa, kot opozarjata avtorja ».../ onemogoča razlikovanje med vplivom spolne usmerjenosti staršev na otroka od vpliva različnih dejavnikov, kot so vpliv razveze, ponovnih zmenkov starša, skrivanja spolne identitete starša, vpliv procesa razkrivanja spolne identitete starša ali socialnih posledic stigme« (prav tam, str. 165). Pomembno je torej vedeti, kdaj so se starši teh otrok razkrili kot homoseksualci oz. ali so se otroci rodili v heteroseksualni ali homoseksualni zvezi, saj so ti otroci odraščali v različnih vzorcih pomembnih drugih in imajo kot otroci različne življenjske izkušnje. Pri tem pa moramo poudariti še eno metodološko pomanjkljivost teh raziskav: v naboru raziskav, ki proučujejo otroke, ki živijo v družinah gejev in lezbijk, prevladuje delež raziskav, ki se ukvarjajo z otroki, ki živijo z materami lezbijkami.²⁴ Avtorji (npr. Anderssen idr. 2002; Millbank 2003; Crowl idr. 2008), ki smo jih povzemali v besedilu, pa ugotovitve teh raziskav pogosto posplošujejo tudi na otroke, ki živijo v družinah gejev, ne da bi se vprašali, ali ugotovitve, ki izhajajo iz raziskovanja družin lezbijk, veljajo tudi za družine gejev. Opozoriti pa moramo tudi na to, da se v nekaterih obravnavanih raziskavah (npr. Green 1986, Andersson 2001) ugotovitve, pridobljene na vzorcih otrok, ki živijo v enostarševski družini gejev in lezbijk, pogosto aplicirajo tudi na otroke, ki živijo v dvostarševski družini gejev in lezbijk. Vprašanje pa je, ali bi raziskave, ki bi vključevale tudi ti dve spremenljivki, dale enake rezultate oz. koliko nanje vpliva dejstvo, da živi otrok v eno- ali dvostarševski družini.

Zaradi navedenega soglašamo s C. J. Patterson (2005), ki meni, da je področje raziskovanja vplivov homoseksualnosti staršev na otroke ».../ velik metodološki izziv. /.../ nekatera področja so namreč zelo skromno raziskana in bi si zaslužila več raziskovalne pozornosti« (prav tam, str. 5). Pri tem pa se pridružujemo tudi mnenju A. Crowl (2008), da je ».../ na tej točki razvoja raziskovanja tega področja treba vključiti kompleksnejša statistična orodja« (prav tam, str. 402). Zapisano nedvomno velja tudi za slovenski prostor, kjer raziskav na to temo praktično ni.²⁵

²⁴ A. Crowl idr. (2008, str. 388) pripisujejo to dejstvo temu, da si matere lezbijke (po razvezi zakonske zveze) pogosteje želijo imeti skrbništvo nad otroki kot očetje geji. J. Millbank (2003) pa meni, da je tako tudi zato, ker si lezbični pari pogosteje bolj želijo imeti otroka kot gejevski, zato se pogosteje odločijo za umetno oploditev ali posvojitve otrok.

²⁵ Prvo in do sedaj edino kvalitativno študijo med istospolnimi družinami v Sloveniji je naredila A. M. Sobočan (2009).

Sklep

Otroci nimajo različnih izkušenj le glede na to, v kakšni obliki družine živijo, temveč imajo različne izkušnje tudi s tem, kako okolje sprejema njihovo družino. Zato je pomembna normalizacija govora o družinah gejev in lezbijk, saj slišijo ta govor tudi otroci, ki v teh družinah živijo. Morda jih je zato – kot smo že zapisali – strah stigme in norčevanja vrstnikov zaradi spolne usmerjenosti njihovih staršev, kljub temu da opravljene raziskave skorajda ne poročajo o norčevanju, nadlegovanju in nasilju nad otroki, ki imajo matere lezbijke ali očete geje. Zapisano sicer velja za Združene države Amerike in še to za populacijo otrok dobro ekonomsko preskrbljenih in izobraženih staršev, ki so se, kot poudarjajo A. Crowl idr. (2008) trudili »/.../ zaščititi otroke pred predsodki in stigmatizacijo, s katero bi se lahko srečali njihovi otroci« (prav tam, str. 400). Edina domača raziskava na to temo poroča podobno: otroci iz družin gejev in lezbijk se ne srečujejo s homofobičnim nasiljem, vendar je res, da so ti otroci še zelo mladi (Sobočan 2009).

Z avtorjema J. Stacey in Biblarz (2001) lahko sklenemo, da »/.../ kljub omejitvam obstajajo dokazi in dober razlog, da verjamemo, da se otroci in mlajši odrasli, ki imajo homoseksualne starše, ne razlikujejo /.../ od otrok, ki imajo heteroseksualne starše. Razlike sicer so, toda te, ki obstajajo, kot kažejo raziskave, niso povezane s spolno usmerjenostjo staršev, temveč so posledica /.../ selektivnih učinkov, povezanih s heteroseksističnimi družbenimi okoliščinami, v katerih živijo te družine« (prav tam, str. 176).

Otroci imajo pravico do staršev, ne glede na to, kako so ti spolno usmerjeni, imajo pa tudi pravico do uživanja posebnega varstva in življenja v okolju, kjer jih ne bo strah diskriminacije in stigme. Še več, kot poudarjata J. Stacey in Biblarz (2001), »/.../ družbene znanosti ne dajejo nikakršne podlage za to, da bi spolna usmerjenost staršev smela vplivati na politično porazdeljevanje pravic in dolžnosti družin« (prav tam, str. 179). Tega se, kot kaže, zaveda tudi del politike pri nas, saj je ta logika vpisana v Predlog družinskega zakonika (2009). Morda bo sprejetje tega zakonika vplivalo tudi na spreminjanje družbene klime, v kateri živijo družine gejev in lezbijk. Zato pa je, kot poudarjata A. Švab in M. Urek (2006), »/.../ [n]ujno razbijati predsodke, ki še vedno stojijo pred znanjem ali se – še huje – predstavljajo kot znanje« (prav tam, str. 150). Eden od takšnih predsodkov (ki mu, opirajoč se na vire, podleže tudi to besedilo) je, da pri raziskovanju, zlasti pa pri interpretacijah obravnavane problematike povsem nekritično privzema heteroseksualno nuklearno družino kot nekaj, kar je – vsaj kar zadeva vzgojo otrok – »dobro in nevprašljivo«. Z drugimi besedami, heteroseksualno nuklearno družino postavlja na mesto norme, v razmerju do katere interpretira in vrednoti vse druge tipe družin, zlasti seveda tiste, ki jih oblikujejo istospolno usmerjeni starši; le-te se morajo v takšni interpretacijski logiki šele »dokazati«, da so tako rekoč »iste«. Tak hierarhični model v izhodišču samoumevno implicira, da »razlika« med družino, ki jo oblikujejo heteroseksualni in homoseksualni starši, nujno pomeni primanjkljaj zadnje v razmerju do prve, ne pa denimo drugačne kakovosti odnosov in vzgojnega ravnanja v različnih oblikah družin, zato že v izhodišču ne obravnava vsake in vseh enako.

Literatura

- Anderssen, N., Amlie, C., Erling Andre Ytteroy (2002). Outcomes for children with lesbian or gay parents. A review of studies from 1978 to 2000. *Scandinavian Journal of Psychology*, 43, str. 335–351.
- APA Policy Statement. *Sexual Orientation, Parents & Children* (2004). Dostopno na: <http://www.apa.org/governance/> (pridobljeno: 12. 9. 2005).
- Cramer, D. (1989). Gay Parents and Their Children: A Review of Research and Practical Implications. *Journal of Counseling and Development*, 64, str. 504–507.
- Crowl, A., Ahn, S., Baker, J. (2008). A Meta-Analysis of Developmental Outcomes for Children of Same-Sex and Heterosexual Parents. *Journal of GLBT family studies*, 4, št. 3, str. 385–407.
- Gay and Lesbian Couples and Families (2008). Syracuse University. College of Human Ecology.
- Golombok, S., Tasker, F. (1996). Do Parents Influence the Sexual Orientation of Their Children? Findings from Longitudinal Study of Lesbian Families. *Developmental Psychology*, 32, št. 1, str. 1–15.
- Huggins, S. L. (1989). A Comparative Study of Self-esteem of Adolescent Children of Divorced Lesbian Mothers and Divorced Heterosexual Mothers. *Journal of Homosexuality*, 18, št. 1–2, str. 123–135.
- Joos, K. E. (2003). *LGBT Parents and their Children*. University of Florida.
- Kuvalanka, K., McClintock-Commeaux, Leslie, L. A. (2004). Children of lesbian, gay, bisexual and transgender parents: Current research, legislation and resource available for family professional. V: *Vision 2004: What is the future of Marriage*. Minneapolis: National Council on Family Relations, str. 32–40.
- Meezan, W., Rauch, J. (2005). Gay Marriage, Same Sex Parenting and America's Children. *Future Child*, 15, št. 2, str. 97–115.
- Millbank, J. (2003). From Here to Maternity: A Review of the Research on Lesbian and Gay Families. *Australian Journal of Social Issues*, 38, št. 4, str. 541–600.
- Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve (2009). http://novice24.com/story.php?title=Ministrstvo_za_delo_druzino_in_socialne_zadeve_Istospolni_in_raznospolni_pari_so_izenaceni_v_petih_evropskih_drzavah. Pridobljeno: 29. 9. 2009.
- Morgan, P. (2002). *Children as Trophies? Examining the Evidence on Same-Sex Parenting*. Newcastle-upon-Tyne: The Christian Institute.
- Novak, L. (2009). Ljudmila Novak: istospolne zveze nenaravne in bolne. Dostopno na: <http://drugidom.net/ljudmila-novak-istospolne-zveze-nenaravne-in-bolane/> (pridobljeno: 19. 5. 2009).
- Patterson, J. C. (1992). Children of lesbian and gay parents. *Child Development*, 63, str. 1025–1042.
- Patterson, J. C. (2005). *Lesbian and gay parents and their children: Summary of research findings*. Washington: American Psychological Association.
- Patterson, J. C. (2006). Children of Lesbian and Gay Parents. *Current Directions in Psychological Science*, 15, št. 5, str. 241–244.
- Predlog družinskega zakonika (sept. 2009). Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve. Dostopno na: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/word/DZak__1.doc (pridobljeno: 22. 9. 2009).

- Rener, T. (2006). Težave s pojmom družine. V: Rener, T., Sedmak, M., Švab, A., Urek, M. (ur.). *Družine in družinsko življenje v Sloveniji*, Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales, str. 13–26.
- Stacey, J., Biblarz, T. (2001). »(How) Does the sexual orientation of parents matter?«, *American Sociological Review*, 65, št. 2, str. 159–183.
- Sarantakos, S. (1996). Children in the three contexts: Family, education and social development. *Children Australia*, 21, št. 3, str. 23–31.
- Sobočan, A. M. (2009). Istospolne družine v Sloveniji. *Socialno delo*, 48, št. 1–3, str. 65–86.
- Supreme Court of the State of Connecticut (2007). S. C. 17716. Elizabeth Kerrigan, et al. Vs. Commissioner of Public Health.
- Švab, A. in Urek, M. (2006). Nove partnerske in družinske oblike – primer istospolnih partnerskih zvez in družin v Sloveniji. V: Rener, T., Sedmak, M., Švab, A., Urek, M., (ur.). *Družine in družinsko življenje v Sloveniji*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales, str. 127–150.
- Tasker, F. (2005). Lesbian mothers, gay fathers, and their children: A review. *Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics*, 26, št. 3, str. 224–240.
- Ule, M. (2003). Spremenjena razmerja zasebnosti in družinskega življenja. V: Ule, M., Kuhar, M. (ur.), *Mladina, družina, starševstvo: spremembe življenjskih potekov v pozni moderni*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Zakon o registraciji istospolne partnerske skupnosti (ZRIPS, UR. I. RS, 65/2005).
- Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (ZZZDR, Ur. I. RS, 69/2004).

Andreja HOČEVAR, Ph.D. (University of Ljubljana, Slovenia)

CHILDREN IN GAY AND LESBIAN FAMILIES

Abstract: The article presents the findings of research that has focused on the children of gay and lesbian parents. Importantly, it addresses one of the most fundamental methodological reproaches emphasised by various authors concerning the analysis of such research: sampling and the size of samples. The fundamental question that researchers studying children of gay and lesbian parents have dealt with is whether or not children who grow up with same-sex parents differ from children who grow up in heterosexual families, and if so, the ways in which they differ. Research has, in fact, found no statistically significant differences between children who grow up in one type of family as compared with children who grow up in the other type of family.

Key words: child, same-sex family, findings of meta-analysis, methodology.